

Visszatérések

Ninkov K. Olga *Farkasok és angyalok* című könyvének apropóján

A szakma közhelyszerű, konzervatív, s talán túlhaladott leosztása szerint a művészettörténész feladata elsősorban az, hogy lezárt képzőművészeti opusokat kutasson, tanulmányozzon, hogy aztán, mintegy „végtermékként”, kimondja a szentenciát, vagyis elhelyezze a művészt a szerinte őt megillető ranglétrán. Ez önmagában is rengeteg buktatót rejt, hiszen akár a történész, a művészettörténész is „konstruál”, s konstrukciójára kihat korának közfelfogása, közízlése, szemlélete. Bizony, a fősodorból nehéz kivonni magunkat, mert a békaperspektívából, illetve madártávlatból való szemlélődés, amely a kellő objektivitást garantálná, szinte lehetetlennek tűnik, hiszen földhözragadt egzisztenciánk megvalósításának helyszíne a kettő között van, s eme közeg nemigen tűri a béka ugrálását, a madár szárnyalását.

Előny volt-e vagy hátrány, még nem dőlt el: ti., hogy Ninkov Olgának a zentai múzeumban eltöltött évei mennyire hatottak megtermékenyítőleg a művészettörténészre, hiszen Zentán a kurátor szerepköre mellett a helybeli művésztelepet is újra kellett szerveznie. Azért újra, mert a múlt század nyolcvanas éveinek végén egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az 1945 után Jugoszláviában megalakult művésztelepek klasszikus tevékenységi formái elavulttá váltak, az ezt követő háború, valamint a gazdasági-társadalmi változások (meg a pénztelenség) pedig megadták a kegyelemdőfést. Több helyütt ez a haldoklás még tart, de mindenütt látható a kiút keresés. Persze az sem véletlen, hogy az első erre irányuló kezdeményezés éppen Zentán történt, az első háború utáni művésztelep szülővárosában. S éppen Ninkov Olgának jutott az a feladat, hogy a nagy múltú telep jövőképét vázolja. Pályakezdőként ez a feladat különösen hálátlannak bizonyult, hiszen a művésztelep általa meghívott résztvevők többsége is értetlenül állt a szándék előtt. Így utólag, higgadt fejjel megítélve, nem hibáztathatjuk őket emi-

att, hiszen a kilencvenes években nemcsak művészek menekültek elefántcsonttornyaikba, hanem elmondható, hogy az itteni értelmiség többsége ezt tette, eléggé el nem ítéhető módon. E sorok írója tanúja volt az újrászülési „fájdalmaknak”, s Olga távoztával mint botcsinálta telepszervező és kiállításrendező több elemét magáévá tette az akkor kibontakozó, de a körülmények folytán csak körvonalazódó, s nem befejezett koncepcióból, ennek következtében – több érdekes és tanulságos tárlatmegnyitó között – létrejött a Grafikai Műhely 1999-ben, a bombázások követte eufóriában, a teljes napfogyatkozás idején.

Ezért aztán a kötetben szereplő művészek többsége nem ismeretlen számomra. Akik talán nem haragszanak meg, ha találtam közöttük egyenlőbbet; akivel pedig nem rémlik, hogy többet találkoztam volna másoknál, de aki mind emberileg, mind pedig képeivel annyira őszinte volt, hogy kitárulkozása nemritkán a szemérem határait súrolta; aki egész életében azt a tiszta, megalkuvások nélküli művészi törekvést testesítette meg, ami végigkísérte a történelmünket, kezdve az altamirai sziklarajzoktól a 21. századba betántorgó, (ki)útkereső, az idő által el- és legázolt, emiatt letisztulatlan, ezért pedig számunkra többnyire érthetetlen, de ettől még nem értéktelen megnyilvánulásokig. Ami azonban rettentően magányossá teszi az alkotót, anakronisztikus, meg nem értett szélmalomharcossá, nem véletlen tehát, hogy három projekt-tárlata közül (irodalmi művek képzőművészeti adaptációjáról van szó) az első a *Don Quijote* volt. Mint ahogyan az sem, hogy a következő pedig a *Kis herceg*, aki, míg tartott a kiállítás, „újra a Földön”, közöttünk járt. S az utolsó, az Orwellt megidéző *Big Brother visszatér* sem a teljes reménytelenség, csupán tragikus helyzetképet felvázoló-konstatáló tárlat volt, amelynek végkicsengésében érezzük: az alkotó nagyon fáradt már, de nincs még veszve minden remény. A zentai képtárban e kiállítások fordított sorrendben kerültek bemutatásra. Éppen egy, az állandó kiállítást filmező forgatócsoport vezetőjét beszéltem rá sikerrel, hogy a képtárban is érdemes „szétnézni”, mert a *Kis herceg* éppen Zentán jár, amikor csörgött a mobil (azóta számomra minden rossz hír megtestesítője), s megtudtam, hogy a szintén tervbe vett *Don Quijote*-kiállítás most már soha nem kerül bemutatásra nálunk. Legalábbis megalkotója – és bácskai-földi megtestesülése – Szalma Laci életében nem. Addig is, a következő *avatar*árára várva, felnézhetünk az égre, találgatva, vajon ő melyik csillagot választotta.

Hogy miért róla, nem pedig Eisenhut *Zentai csatájáról* írtam, mint ahogyan az egy történéstől inkább elvárható? Nem azért, mert Eisenhut lerágott csontnak számít, hiszen – ha e közhely-hasonlatnál maradunk – Ninkov Olgának a kötetben közölt tanulmánya nemcsak hogy eme csont

veleje, a már megjelent monográfia esszenciája, hanem újabb adalékokkal kibővített írás, ami arról tanúskodik, hogy a szerző nem elégedett meg az önelégült kutató-szerző idővel elszáradó babérjaival, hanem kellő alázattal hagyja, hogy a téma is foglalkozzon vele, ne csak ő a témával, hiszen ez ad értelmet minden kutatásnak. És mégis... Ninkov Olgától soha nem tanultam meg kiállítás rendezni (a távozásakor támadt úrt ideiglenesnek tartottam, s ezért nem is erőlködtem), ellenben segített annak az akkor még homályosan alakuló szemléletnek az elsajátításában, amely a történelem kutatásában soha nem téveszti szem elől az embert; nem a közösséget, hanem az egyént, amely sajnálatos módon legtöbbször statisztikai adatokká változva „eltárgyasul”. Ő ugyanis szemlélődése „tárgyát”: a kortárs vagy már száz éve halott művészt egyformán emberközébe tartotta-tartja, nem is igen tudja másképp.

S hogy ne csak a szerző eme humánus hozzáállásáról szóljak, hanem szakmai „szolgálatáról” is, mindenekelőtt fontosnak tartom minél többször elmondani és leírni: a képzőművészeti-művészettörténeti írásokból (legyenek azok megnyitászövegek, recenziók vagy kritikák) soha sincs elég, a vajdasági magyar nyelvű publicisztika talán legelhanyagoltabb műfajának tekinthető. Ez a kijelentés talán nem tűnik helytállónak, hiszen nemrégiben jelent meg Balázs-Arth Valéria lexikona, s a Forum Könyvkiadó is „beköszön” olykor egy-egy monográfiával. Én azonban olyan cikkekre gondolok, amelyek napilapokban, folyóiratokban szoktak megjelenni, s folyamatosan tanúsítják, hogy itt nálunk igenis még mindig élénk képzőművészeti élet folyik; talán nem olyan látványosan, mint korábban, de amiért többek között éppen az ilyen írások hiánya okolható, nem pedig maguk a művészek.

Tény és való, hogy a második világháború utáni kortárs művészetet a vele kortárs társadalom nagyobb figyelemmel követte (persze nem minden politikai szándékosság, illetve hátsó szándék nélkül) s támogatta. Ez a figyelem (és támogatás) az utóbbi tizenöt-húsz évben elmaradozni látszik, s bár nem lehet figyelmen kívül hagyni az erre az időszakra jellemző kedvezőtlen politikai-társadalmi mozgásokat (háború, mély depresszió, elvándorlás), nem feltétlenül írható minden ennek a számlájára. Ninkov Olga azok közé a tiszteletre méltó kivételek közé tartozik, akik rendületlenül felvállalták-felvállalják ezt az olykor hálátlannak tűnő munkát, megpróbálják ébren tartani, netalán (ami még nehezebb) felkelteni a figyelmet egyre jobban kiüresedő kultúránk egy fontos alkotói szegmensére, a képzőművészetre, hiszen időközben újabb és újabb generációk nőnek fel, tele alkotói kedvvel, s legalább akkora tehetséggel; látszólag közönség nélkül, de a közönséget – jól tudjuk mindannyian, akik művelődésszervezőként

is működünk – mindig meg kell teremteni, szervezni, nevelni, s ezt a célt szolgálhatja a jó tollú publicisztika is. Ninkov Olga muzeológusként maga is számtalan kiállítást rendezett, tárlatokat nyitott, tehát írásaiban eleve több oldalról képes megközelíteni egy-egy kortárs képzőművész munkásságának egészét, közvetlenül kommunikálhat velük, olykor bepillanthat az alkotás folyamatába is. Sőt, nem egy fiatal kiállítóban ő maga fedezte fel azt az alkotói potenciált, ami, ha a tehetség kísérletező kedvvel és szárnyaló munkával párosul, csodákra képes, s az egykori nagy „öregekhez” (Nagyapáti, Ács, Konjović) méltó műveket produkál.

S ha már a múltba ásunk: a száz évvel ezelőtt vidékünkön alkotó művészek felfedezése, újrafelfedezése, avagy alkotói munkásságuk eddig ismeretlen részének feltárása nagyban hozzásegíthet ugyanennek a vidéknek egyfajta rehabilitálására, egy olyan sztereotípiát eloszlatására, amely még ma is makacsul tartja magát: ti. itt, Észak-Bácskában száz évvel ezelőtt csak dolgozni és mulatozni tudtak, s az egyetlen értékes dolog, ami itt fellelhető, a zsíros bácskai föld volt. Ebben persze sok igazság van, ez vitathatatlan, de a jelenség okainak széles körű feltárásával mind a mai napig adósak vagyunk (leszámítva néhány ugyancsak sztereotíp megállapítást), s ami külön fáj: folyamatosan elmulasztjuk, hogy igazságot szolgáltatassunk azoknak az alkotóknak (legyen az író vagy képzőművész, és ne csak a legnagyobb nevek!), akik az alkotómunkának nem kedvező társadalmi miliő ellenére rövidebb-hosszabb ideig itt tudtak maradni, alkotni, s a maguk módján hozzájárultak ahhoz, hogy a társadalmi-művelődési élet ne csak a kocsmázásra, a kávéházakban vagy esetleg a kaszinói időmúlattatásra szorítkozzék, hanem aki igényesebb, az itt helyben is meglegelje azokat az értékeket, amiket egyébként csak „jobb helyeken” tudott volna „műélvezni”.

Ninkov Olga mind a kortárs művészetben, mind pedig a korábbi időszak képzőművészeti életében igen otthonosan mozog. Ezért is sajnálom, hogy nem valósulhatott meg az eredeti elképzelés, amely szerint a kötetbe válogatott írások a maguk módján Észak-Bácska egy évszázados képzőművészeti keresztmetszetét nyújtották volna, persze akkor sem a teljesség igényével, hanem inkább felvillantva vagy élesebbre állítva egy-egy arcot, részletet, ami eddig talán elkerülte a figyelmünket, de egy valódi időbeli retrospektívát nyújtva. Remélem azonban, egyszer ez is megvalósul majd. Általában nem szoktam örülni annak, ha újraközlések jelennek meg kötetbe fűzve, ám indokolt kivételek mindig vannak, különösen, ha ezeket a régi szövegeket új adalékokkal bővítik, s úgy gondolom, hogy az előzőekben kifejtett gondolatok különben is elég indokot szolgáltatnak ahhoz, hogy eloszlassanak minden kételyt: ez a könyv éppen ilyen kivétel, annál is inkább, mert egyes írások most először jelennek meg magyarul.